

[itobiad], 2021, 10 (1): 345-368.

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

Effects Of Political Developments In II. Constitutional Era On The Turkey's Democracy History

Oğuz KAAN

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İİBF

Asst.Prof., Kırklareli Univ. Faculty of Economics & Administrative Sciences

Oguzkaan71@yahoo.com

Orcid ID:0000-0001-6764-4562

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 15.09.2020
Kabul Tarihi / Accepted	: 03.01.2021
Yayın Tarihi / Published	: 10.03.2021
Yayın Sezonu	: Ocak-Şubat-Mart
Pub Date Season	: January-February-March

Atıf/Cite as: Kaan, O . (2021). II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 10 (1) , 345-368 . Retrieved from <https://www.itobiad.com/tr/pub/issue/60435/795518>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

Öz

Osmanlı Devleti'nin son dönemi olan II. Meşrutiyet Dönemi'ni anlamak bugünün Türkiye'sinin siyasal hayatını anlamak için önemli bir adımdır. II. Meşrutiyet Dönemi yaklaşık on iki yıllık bir süreyi kapsamasına rağmen özellikle 1923 yılından itibaren Türkiye'nin yaşadığı siyasi ve demokrasi tarihinin sıkıştırılmış bir şeklidir. Bu dönemdeki siyasal gelişmeler Cumhuriyet tarihindeki gelişmelerin birer örneği ve benzeri konumundadır. Cinayetler ki hem gazeteciler hem de siyasilerin öldürülmesi, çok sayıda siyasi partinin siyasal hayatta yer alması, seçimler, erken seçimler, darbeler, sürekli iktidar değişikliği ve tek parti iktidarı, muhalefetin etkisizleştirilmeye çalışılması veya yok edilmesi bu dönemin siyasal gelişmelerinin örneklerindedir. Ancak cumhuriyet dönemlerinden farklı olarak bu dönemde devlet Trablusgarp savaşı, I. ve II. Balkan Savaşları ve I. Dünya savaşları gibi olağanüstü dönemleri de içinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada II. Meşrutiyet Dönemi'nin siyasal gelişmelerine bakılarak bu gelişmelerin Türkiye'nin demokrasi tarihine olumlu ve olumsuz etkileri vurgulanmaya çalışılacaktır. Bu dönemin siyasal gelişmelerinin olumlu etkileri olarak; hem seçimlerin hem de parlamentonun kurumsallaşmaya başlaması, meşruiyet algısının gelenekselden yasal- ussallığa dönüşmesi, demokrasilerin işlemede önemli bir araç olan siyasal partilerin ortaya çıkması ve çok partili seçimlerin yapılması, gazetelerin kısmen daha özgür bir ortamda çoğalmaları, millet egemenliği ilkesinin önemli hale gelmesi, meşruti rejimin yapılan anayasa değişiklikleri ile kuvvetlenmesi ve çoğulcu bir yapının varlığı söylenebilir. Bu dönemin siyasal gelişmelerinin Türkiye'nin demokrasi tarihine olumsuz etkileri olarak; asker-siyaset ilişkisinde askerin siyaset içinde fazlasıyla görünmesi, iktidar- muhalefet ilişkisinin sert oluşumu, devletin sahibi olarak kendilerini gören İttihat ve Terakki Örgütü'nün seçkin bir kitle meydana getirmesi, gazetelerin sürekli kapatılması, basına uygulanan sansür, siyasi cinayetler, tehdit politikaları ile muhalefetin etkisizleştirilmeye çalışılması ve darbe geleneğinin yerleşmesi ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet Dönemi, Darbeler, Seçimler, İktidar, Muhalefet.

Effects Of Political Developments In II. Constitutional Era On The Turkey's Democracy History

Abstract

Second Constitutional Era, which is the last period of the Ottoman Empire is a crucial time frame to understand the political landscape of current Turkey. II. Constitutional Period is a compressed form of Turkey's politic and

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

democracy history, especially since 1923, despite the fact that it covers only about 12 years process. The political developments of this term are examples and counterparts of the improvements in the history of the Republic. Political murders, the involvement of many political parties in political life, elections, early elections, coups, continuous power change and single-party governments, trying to neutralize or destroy the opposition are examples of the political developments of this period. However, unlike the republican periods, during this period, the state was involved in the Tripoli war, I. and II. It also includes extraordinary periods such as the Balkan Wars and the First World Wars.

In this study, by examining the political events during the II. Constitutional Period the negative and positive effects of these occurrences to Turkey's democracy history will be emphasized. As positive effects of this term, the institutionalization of elections and parliament, the transformation of legitimacy perception from traditional to legal-rationalism, the emergence of political parties and multi-party elections which are essential tools in the functioning of democracies, the proliferation of newspapers in a freer environment and the existence of a pluralistic structure can be said. The negative impacts of this period on Turkey's democracy history can be expressed as the presence of the military in politics, the rigid structure of the power-opposition relationship, the formation of an elitist mass by the Committee of Union and Progress which sees itself as the owner of the state, and the continuous closure of newspapers, that is, the censorship and threat policies applied to the press, and the establishment of the coup tradition.

Keywords: Second Constitutional Era, Coups, Elections, Power, Opposition.

Giriş

Türkiye'nin siyasal hayatını yani siyasetini anlamanın yolu Osmanlı Devleti'nin son döneminden geçmektedir. Özellikle de II. Meşrutiyet döneminden geçtiğini ileri sürmek kuşkusuz isabetli bir yaklaşımdır.

Batı'nın siyasal, ekonomik ve teknolojik gibi birçok alanda önemli gelişim ve değişimler geçirmesi Osmanlı Devleti ve daha sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni de derinden etkilemiştir. Ancak, Avrupa'daki söz konusu değişim ve dönüşümün temel nedenlerinin iyi ve doğru bir şekilde teşhis edildiği noktada farklı görüşler ve düşünceler mevcuttur.

Osmanlı siyaset kurumlarını etkileyen değişim ve dönüşüm hareketleri 1750'li yıllardan sonra başlamıştır. Bu süreç 1808 tarihinde kabul edilen Sened-i İttifak ve 1838 tarihinde İngiltere ile imzalanan İngiliz- Osmanlı Ticaret Anlaşması ile devam etmiştir. 1838 Anlaşmasının neticesinde kapitülasyonların kurumsallaşması ve 1839 tarihinde Padişah tarafından

ilan edilen Tanzimat Fermanı, siyaset kurumlarını ve Osmanlı siyasal hayatını dış müdahalelere açık hale getirmiştir.

Gülhane Hattı Humâyunu'nun kabul edilmesiyle başlayan Tanzimat Dönemi'nin siyasal hayatın ve siyasal kültürün değişmesinde önemli etkileri olmuştur. Bu değişim sonraki yıllarda yeni Türkiye'nin temellerini oluşturmuştur. Bu dönemde siyasal hayatta yerel meclisler kurulmuştur. Bu meclislerin oluşumu için yapılan seçimler seçim kültürünün hem oluşmasında hem de yerleşmesinde önemli işlevler göstermiştir. Aynı zamanda bu dönemde kurulan Divan-ı Ahkam-ı Adliye, Meclis-i Vala-i Ahkam, Meclis-i Al-i Tanzimat ve Şura-ı Devlet gibi merkezi kurumlar ilerleyen yıllarda kuvvetler ayrılığı prensibinin temelini oluşturmuştur. Aynı zamanda bu dönemde siyasal muhalefet oluşumları başlamıştır. Bu siyasal muhalefetin amacı doğrudan siyasal rejimin değiştirilmesine yönelik bir hareket olması açısından demokrasi tarihinde önemlidir. Bu dönemde ortaya çıkan siyasal muhalefet Yeni Osmanlılar- Genç Osmanlılar veya I. Jön Türk hareketi olarak isimlendirilmişlerdir. Bu hareket neticesinde siyasal rejim Mutlakiyet 'ten Meşrutiyet'e evrilmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesiyle başlayan dönem Kanun-i Esasi'nin 35. madde kapsamında Padişaha vermiş olduğu yetkiye dayandırılarak II. Abdülhamit tarafından tatil edilmiştir (Çay, 1986:84-85).

Otuz yıllık bir zaman diliminden sonra II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908 tarihinde Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe girdiğini ilan etmiştir. Bu tarihten sonra başlayan II. Meşrutiyet Dönemi kesintilerle ve eksikliklerle birlikte 1920 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde meydana gelen siyasal gelişmeler ve olaylar aslında sonraki yıllarda meydana gelen gelişmeler ve olayların 12 yıla sıkıştırılmış bir örneği gibidir.

Bu çalışmada II. Meşrutiyet Dönemi'nde meydana gelen gelişmelerin ve olayların Türkiye'nin Demokrasi Tarihi'ne etkileri incelenmeye çalışılacaktır. Tabii ki etkiler denildiğinde sadece olumlu etkilerinden değil olumsuz etkilerinden de bahsedilecektir. II. Meşrutiyet Dönemi'nin Türkiye'nin demokrasi tarihine parlamentonun ve seçimlerin kurumsallaşması, meşruiyet algısının geleneksellikten yasal-ussallığa dönüşmesi ve çoğulcu bir yapının varlığı gibi olumlu etkileri vardır. Bunların yanında bu dönem asker-siyaset ilişkisinde askerinin siyaset içinde fazlasıyla görünmesi, iktidar-muhalefet ilişkisi sert oluşumu, devletin sahibi olarak kendilerini gören İttihat ve Terakki örgütünün seçkinci bir kitle meydana getirmesi ve darbe geleneğinin yerleşmesi gibi demokrasi açısından olumsuz etkileri de içinde barındıran bir zaman dilimidir.

II. Meşrutiyetin İlanı

1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesi ile başlayan I. Meşrutiyet Dönemi'nde iki genel seçim yapılmıştır. Bu dönemde yapılan seçimler neticesinde oluşan Meclis-i Mebûsan'da Osmanlı Devleti'nin tüm kültürlerine temsil hakkı tanımıştır. Meclis'te her etnik-dini kültürün temsilcisinin olmasından dolayı demokrasi tarihimizin ilk meclisleri

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

demokrasinin en önemli unsuru olan çoğulculuk ilkesi ile tam uyum içindedir. Ancak II. Abdülhamit tarafından meclis biraz da zorunluluktan dolayı tatil edilmiştir. Osmanlı-Rus savaşı ile ilgili alınması gereken kararların sağlıklı ve zamanında alınmaması meclisin tatil edilmesinde önemli bir yer tutmuştur. I. Meşrutiyet Dönemi'nin kısa sürmesinin nedenleri olarak Türk millî burjuvazisinin yeni doğmaya başlaması, imparatorluk içinde bulunan Türk unsuru ve Müslüman halk dışında meşrutiyetin destekçilerinin zayıf halkalar halinde kalması ve köy/kasabalarda yaşayan halkın meşruti rejimin mahiyetini anlamaması ve desteklememesi sayılabilir (Petrosyan, 1974:107).

1878'den 1908 yılına kadar devam eden bu süreç içinde II. Abdülhamit yönetimine karşı oluşan bazı muhalif hareketler olmuştur. İlk muhalif hareketin 1889 tarihinde başladığı genel olarak kabul edilmektedir. İnkılap-ı Osmanî adıyla kurulan cemiyetin kurucuları Arapkirli Abdullah Cevdet, Kafkasyalı Çerkez Mehmet Reşit, İshat Sukuti ve Ohrili İbrahim Temo'dur (Temo, 1987:13-15).

Cemiyetin en önemli amacı, Osmanlı Devleti'ni çökmenin eşiğine getiren II. Abdülhamit tarafından uygulanan "istibdatın" kaldırılmasıdır. Ancak "II. Abdülhamit istibdatı"nın kaldırılması sadece bu cemiyetin amacı değil bunun dışında bazı oluşumların da gayesidir. Bunun için cemiyetin mensubu olmasa da istibdadı kaldırmak isteyenler ve protesto edenlere Jön Türkler adı verilmiştir (Shidara, 1994:1189).

II. Abdülhamit'e karşı oluşan muhalefet grupları birlikte hareket etmek için Prens Sabahattin Bey'in gayretleri ile 4-9 Şubat 1902 tarihlerinde toplanmıştır. Türkiye'nin siyasi tarihinde bu toplantı I. Jön Türk Kongresi olarak isimlendirilmiştir. Ancak kongrede beklenenin aksine muhalefet safları ikiye bölünmüştür. Bölünme sebebi de II. Abdülhamit'in siyasetine ve yönetimine karşı izlenecek mücadeledir. Prens Sabahattin Bey önderliğindeki grup bir süre sonra Teşebbüs-ü Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyetini kurarken (Reyhan, 2004:147) Ahmet Rıza Bey önderliğindeki grup da İttihat ve Terakki ismini kullanarak muhalif hareketlerine devam etmişlerdir (Akşin, 1980:54-55).

II. Abdülhamit'e karşı bölünen muhalefet aradaki anlaşmazlıkları gidermek ve birlikte hareket ederek güçlerini birleştirmek için Aralık 1907'de II. Jön Türk Kongresi'ni toplamışlardır. 1907 Jön Türk Kongresi'ni Knight, "Osmanlı Türk İhtilalcileri Kongresi" olarak isimlendirmiştir (Knight, 1993:84). Kongre sonunda yayınlanan bildirinin en önemli ilkesi ırk, dil ve din ayrımı olmaksızın Osmanlı halklarının kanun önünde eşit olmasıdır (Knight, 1993:84).

Kongreden birkaç ay sonra Rusya ile İngiltere'nin Reval'de bir araya gelmesi hem Osmanlı halklarında hem de muhalif örgütlenmelerde büyük tepkilere yol açmıştır. 3 Temmuz 1908'de (20 Haziran 1324) Kolağası Niyazi Bey ve 20 Temmuz 1908'de (7 Temmuz 1324) Eyüp Sabri Bey Kanuni Esasinin yürürlüğe girmesi Meşrutiyet'in tesis edilmesi için dağa çıkmışlardır

(Uzunçarşılı, 1993:13). Eyüp Sabri Bey ve Niyazi Bey'in kuvvetleri ile birlikte dağa çıkmasından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) tarihinde Manastır'da Meşrutiyet'i ilan etmiştir. Cemiyet bu ilanı Harbiye Nezareti'ne bir telgraf çekerek bildirmiştir (Uzunçarşılı, 1993:30-31). Bunun üzerine II. Abdülhamit de Meşrutiyet'in yürürlüğe girdiğini 23-24 Temmuz gecesi ilan etmiştir (Akşin, 1980:77).

Türkiye'nin Demokrasi Tarihinde II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri

II. Meşrutiyet Dönemi 24 Temmuz 1908 tarihinde Padişah II. Abdülhamit'in iradesiyle Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesi ile başlamıştır. Bu dönem, görüş ayrılıkları olsa bile son Osmanlı Meclis-i Mebûsanı'nın 16 Mart 1920 tarihinde süresiz olarak Meclis-i Mebûsanı'ı tatil etmesine kadar sürmüştür. Bu dönemin en önemli olayları; siyasi partilerin ortaya çıkışı, 31 Mart Vak'ası, Halâskarân Zâbitan Olayı, Bâb-ı Âli Baskını, parlamento seçimleri, Sıkıyönetim (Divanı-ı Harb-i Örfi) uygulaması, anayasal değişiklikler, siyasi cinayetler, basın hareketleri, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'dır.

Bu dönemde yapılan 1908 seçimi ile II. Meşrutiyet'in ilk parlamentosu oluşmuştur. 1912 seçimleri eli sopalı seçimler olarak tarihe geçmiş, 1914 seçimleri ise muhalefetin olmadığı bir ortamda yapılmıştır. 1919 seçimleri ise son Osmanlı Meclis-i Mebûsanı'nın olduğu seçimlerdir. Aynı dönem içinde yapılan ara seçimler de zaman zaman siyaseti etkilemede önemli birer araç olmuşlardır. 1909 Mart ayında yapılan ara seçimlerden kısa bir süre sonra 31 Mart olayı gerçekleşmiştir. Kasım 1911 tarihinde yapılan ara seçimlerden sonra da İttihat ve Terakki muhalefetin büyümesini engellemek için bazı gelişmelerin yaşanmasına neden olmuş, bu da erken seçimlerin yapılmasını netice vermiştir.

Bu dönemin diğer önemli siyasal gelişmeleri arasında Ahrar Fırkası'nın kurulması ile başlayan parti oluşumlarıdır. Türkiye'nin demokrasi tarihinin ilk partisi olan Ahrar Fırkası Liberal bir parti programına sahiptir. Yoğun tartışma ve eleştirilerden sonra parti haline dönüşen İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu dönemin en önemli partisi olmuştur. Bir diğer önemli parti Hürriyet ve İtilaf Fırkasıdır. Bu dönem içinde farklı düşünceleri ve ideolojileri temsil eden siyasal partiler kurulmuştur.

Bu dönemde yapılan askeri darbeler dönemin diğer önemli gelişmeleridir. 31 Mart (1325) Vak'ası olarak bilinen darbe 13 Nisan 1909 tarihinde gerçekleşmiştir. Eli sopalı seçimlerden birkaç ay sonra 1912 yılının Temmuz ayında İttihat ve Terakki muhalifi bir askeri örgütlenme olan ve Halâskarân Zâbitan olayı olarak isimlendirilen ve hükümetin istifasıyla neticelenen bir olay olmuştur. Bu darbeden yaklaşık altı ay sonra 1913'ün Ocak ayında Enver Bey komutasında Bâb-ı Âli baskını gerçekleşmiş, bazı hükümet üyeleri öldürülmüş ve Kamil Paşa hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

Sıkıyönetim (Divan-ı Harb-i Örfi) uygulamaları özellikle 31 Mart Vak'asından sonra başlamış ve devam etmiştir. Sıkıyönetim uygulamaları da dönemin önemli siyasal gelişmelerindendir.

Bu dönemin bir diğer önemli özelliği Kanun-i Esasi'de yapılan değişikliklerdir. Özellikle 31 Mart'tan sonra yapılan değişiklikler Meşrutî Rejimin yasal dayanağının daha kuvvetli olması açısından önemlidir. 1909 Kanun-i Esasi değişikliklerinde Padişah'a meclisi feshetme yetkisi veren madde kaldırılmıştır. Ancak 1912'de bu maddeyi tekrar yürürlüğe koyma tartışmaları yaşanmış ve 1914'te Kanun-i Esasi değişiklikleri ile tekrar yürürlüğe girmiştir.

Siyasi cinayetler bu döneme damga vuran gelişmelerdendir. İttihat ve Terakki'ye sert yazıları ile muhalefet eden Serbesti yazarı Hasan Fehmi Bey, Sada-yı Millet gazetesi yazarı Ahmet Samim Bey ve Zeki Bey öldürülen gazetecilerdir. Zeki Bey, 10 Temmuz 1911 tarihinde işinden çıkıp evine gittiği sırada vurularak öldürülmüştür (Güncü, 2016::64). Aynı zamanda belki de en önemli cinayet 31 Mart Vak'asının bastırılmasında Hareket Ordusu Komutanı olan ve 10 Haziran 1913'te vurulduğunda sadrazamlık görevini yürüten Mahmut Şevket Paşa'dır.

Bu dönem içinde 1911'de Trablusgarp Savaşı ile başlayan daha sonra Birinci ve İkinci Balkan Savaşları ile devam eden Birinci Dünya Savaşı ile neticelenen gelişmeler de yaşanmıştır.

II. Meşrutiyet Döneminin Türkiye'nin Demokrasi Tarihine Etkileri

23 Temmuz 1908'de II. Abdülhamit'in iradesiyle başlayan II. Meşrutiyet Dönemi 16 Mart'ta İstanbul'un işgali sonrasında toplanan Meclis-i Mebûsan'ın faaliyetlerini süresiz olarak erteleme kararı alması ve dağılması ile son bulmuştur. Yaklaşık on iki yıllık zaman diliminde varlığını sürdüren II. Meşrutiyet Dönemi'nin Türkiye'nin demokrasi tarihinde demokrasi kültürünün pratik ve teorik anlamda gelişmesine önemli etkileri olmuştur. Bu etkilerin Türkiye'nin demokrasi tarihinde olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet Döneminin Türkiye'nin Demokrasi Tarihine Olumlu Etkileri

II. Meşrutiyet Dönemi'nin Türkiye'nin demokrasi tarihinde önemli etkileri vardır. Geleneksel değerlere göre kurulan meşrutiyet algısının değişmeye başlaması, seçimlerin meşrutiyet algısında en önemli araç haline gelmesi, Parlatmentonun kurumsallaşması, demokrasinin önemli araçlarından biri olan siyasal partilerin ortaya çıkması, çok partili seçimlerin yapılması, yapılan anayasal değişikliklerle meşrutî rejimin daha da kuvvetlenmesi, hürriyet ortamında gazetelerin hızlı bir şekilde siyasal hayatta yer alması, parlamento içi muhalefetin oluşması, Hakimiyet-i Milliye ilkesinin önemli bir unsur haline gelmesi ve çoğulculuk ilkesinin siyasal hayatta yer almasını olumlu etkiler olarak sayabiliriz.

Geleneksel Değerlere Göre Kurulan Meşruiyet Algısının Değişmeye Başlaması

Siyaset Biliminde iktidarların meşruiyetinin kaynakları farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Bilinen ve genel kabul gören bu tasnif ve açıklamalardan en önemlisi kuşkusuz Max Weber tarafından yapılan sınıflandırmadır. Weber'e göre bir iktidarın meşruluk kaynağı Geleneksel Meşruiyet, Karizmatik Meşruiyet ve Yasal-Ussal Meşruiyettir. 1900'lü yıllara kadar hem Avrupa'da hem de Osmanlı'da hâkim olan meşruiyet kaynağı Weber'in geleneksel meşruiyetidir. Kral, padişah yani iktidar ve devlet başkanı olabilmek için meşruiyet kaynağı hanedan üyesi olmaktır. 1800'lü yıllarda Avrupa Devletleri'nin Meşrutî- Parlamenter Sisteme geçmeleri ile birlikte yavaş yavaş Kral-Devlet Başkanı'nın yanında sınırlı seçmenler vasıtasıyla yapılan seçimler de olsa Parlamento'nun varlığı meşruiyet açısından önem kazanmaya başlamıştır. 1908'de ikinci defa ilan edilen Meşrutîyet döneminden itibaren bu meşruiyet algısı Osmanlı Devleti'nde de değişmeye başlamıştır. Artık Padişah gücünü ve yetkilerini paylaştığı bir meclisle ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. Bu dönemde Padişah, iktidara gelmede geleneksel meşruiyet kaynaklarını korumuştur. Ancak yasa yapımı noktasında meclis de önem kazanmaya başlamıştır. Kanun-i Esasi'ye ve Meşrutî-Parlamenter sisteme göre meclisin oluşumu seçimler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu nedenle II. Meşrutîyet Dönemi yasal-ussal meşruiyetin güç kazandığı bir dönem olmuştur. Daha sonra kurulan BMM ve Türkiye Cumhuriyeti ile bu meşruiyet algısı hızlı bir şekilde geleneksel meşruiyetten çıkıp yasal-ussal meşruiyet halini almıştır.

Seçimlerin Meşruiyet Algısında En Önemli Araç Haline Gelmesi

Osmanlı- Türk Demokrasi tarihinde milletvekili seçimleri olarak isimlendirilen genel seçimlerin ilk yapılış tarihi 1877'dir. I. Meşrutîyet Dönemi'ne rastlayan bu süreçte iki genel seçim olmuştur. Ancak kısa süren bu dönemde hem parlamento hem de seçimler siyasal hayatta fazla etkili olamamıştır.

Seçim Kanunu'na göre seçme ve seçilme hakkına sahip halk sayısı sınırlıdır. Seçimler iki dereceli yapılacaktır. Kanuna göre birinci seçmen (müntehib-i evvel) ve ikinci seçmen (müntehib-i sâni) vardır. Kanuna göre birinci seçmenler meb'usları seçecek olan ikinci seçmenleri (müntehib-i sanileri) seçecektir. Yani halk Müntehib-i Sanileri seçecek, Müntehib-i Saniler de Mebusları seçecektir. Bu nedenle halk, direk olarak meb'us seçimine karışamamıştır (Danişmend:368).

II. Meşrutîyet seçimleri, demokrasinin gelişmesi açısından Osmanlı Devleti'nde büyük siyasal değişme ve gelişmelerin olduğunun bir kanıtı olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Bu dönemde yapılan ara seçimler ve genel seçimler "meşruiyet" algısında giderek en önemli araç haline gelmiştir. II. Meşrutîyet Dönemi'nde 1908, 1912, 1914 ve 1919 seçimleri yapılmıştır. 1908 seçimleri, II. Meşrutîyet Dönemi'nin başlamasından iki ay sonra yapılmaya başlamıştır. 1908 seçimleri ekim başında başlamış ve aralığın ortasına kadar süren iki buçuk aylık bir sürede gerçekleşmiştir. 1912 erken seçimi "eli sopalı seçimler" olarak İttihat ve Terakki'nin baskıları altında gerçekleşmiştir. Bu seçimler sonucunda oluşan

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

Meclis-i Mebûsan'ın ömrü Halâskarân Zâbitan Olayı nedeniyle yaklaşık dört ay sürmüş ve meclis feshedilmiştir. 1914 yılında yapılan seçimler İttihat ve Terakki'nin muhalefetsiz bir ortamda gerçekleştirdiği seçimlerdir. Kısa bir süre sonra çıkan I. Dünya Savaşı meclisin etkili olmasına fazla imkân tanımamıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nin son seçimleri 1919 yılında gerçekleşmiş ve kısa süre içinde bu meclis de siyasal hayatta ömrünü tamamlamıştır.

Yeni Türkiye'nin temellerinin atıldığı 1920 seçimleri ile birlikte günümüze kadar yirmi yedi seçim yapılmıştır. 1923-1946 seneleri arasında tek partili bir dönem olmasına rağmen iktidar "meşrutiyet"ini her dört yılda bir gerçekleştirdiği altı seçimle sağlamaya çalışmıştır. 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbelerinden sonra darbeyi yapanlar kısa süre içinde kendilerine göre darbenin "meşrutiyet"inin kaybolmaması için seçim kararı almak zorunda kalmışlardır. Hem tek partili dönem hem de darbe sonralarında seçimlerin kısa süre içinde yapılması "meşrutiyet"in sağlanması anlamında seçimlere büyük önem verildiğinin bir göstergesi olmuştur.

Parlamentonun Kurumsallaşması

Anayasal Monarşi olarak da isimlendirilen Meşrutiyet rejiminin temel özelliklerinden biri yürütme gücünü elinde bulunduran devlet başkanının veraset yolu ile göreve gelmesidir. Ancak Mutlakiyet idaresinden farklı olarak padişah-kral-imparator gibi isimlerle anılan devlet başkanının yasama gücünü meclise devretmesi bu sistemin bir diğer özelliğidir. Kısaca veraset yolu ile devlet başkanlığı makamına gelen kişinin yürütme gücünü kullanırken aynı zamanda yasama gücünü kullanan bir meclisin olması Meşrutiyet rejimi olarak isimlendirilmektedir.

Türkiye'nin siyasi tarihinde 1876 Kanun-i Esasi'nin kabulü neticesinde ilk parlamento 1877 seçimlerinden sonra oluşmuştur. Ancak parlamento yaklaşık bir yıllık siyasi hayat tecrübesi yaşadıktan sonra II. Abdülhamit tarafından tatil edilmiştir. 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet Dönemi'nin başlaması neticesinde yapılan seçimlerden sonra 17 Aralık 1908 tarihinde parlamento otuz yıllık bir aradan sonra tekrar açılmış ve istisnai haller dışında meşrutiyeti en yüksek kurumlardan biri olarak günümüze kadar gelmiştir. Öyle ki hem Meşrutiyet Dönemi darbelerinden hem de Cumhuriyet Dönemi 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbelerinden sonra parlamentonun derhal açılması yönünde kuvvetli bir halk iradesi belirmiştir. Bu iradenin neticesinde darbeyi yapanların meşrutiyet endişesi nedeniyle kısa süre içinde seçimler yapılmış ve parlamentolar tekrar işleme başlamıştır.

Demokrasinin Önemli Araçlarından Biri Olan Siyasal Partilerin Ortaya Çıkması

Türkiye'de II. Meşrutiyet'in ilanına kadar gerçek anlamda örgütlenen siyasal partiler yoktur. II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar var olan siyasal muhalefet örgütlenmeleri monarşik hükümetlerin yönetimine karşı oluşturulan

yapılanmalardır. Bu muhalefet yapılanmaları da genel olarak Jön Türk hareketi içinde gösterebileceğimiz yapılanmalardır (Kabasakal, 1991:23).

II. Meşrutiyet, Türk siyasal hayatına temel olan iki parti oluşumunun ortaya çıktığı dönemdir. 1902 I. Jön Türk Kongresi'nden sonra gelen ayrılık II. Meşrutiyet döneminde iki ayrı parti yapılanması şeklinde kendini göstermiştir. Bu dönemde bu iki parti dışında da birçok parti oluşumları meydana gelmiştir. Tunaya'ya göre II. Meşrutiyet'in ilanından sonra başlayan parti örgütlenmeleri Türkiye'nin demokrasii tarihinin en yoğun parti oluşumlarının yaşandığı dönemdir.

Türkiye'nin demokrasi tarihinde 1920-1923 yılları arasında dönemin hassasiyetinden dolayı resmi olarak parti örgütlenmesi olmamıştır. Aynı zamanda 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra da yaklaşık üç yıl siyasal partilerin olmadığı bir zaman dilimi mevcuttur. Yaklaşık altı yıl süren bu iki zaman aralığı dışında 1908-2020 yıllarını kapsayan süreçte siyasal hayatta siyasal partiler varlığını devam ettirmişlerdir. Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası ve Serbest Fırka örgütlenmelerinin dar bir zaman diliminde varlığını sürdürdüğü 1923-1945 aralığında Cumhuriyet Halk Partisi ve 1913-1918 yılları arasında da İttihat ve Terakki'nin var olduğu tek partinin hakimiyeti altında geçmiştir. Bu istisnalar dışında Türkiye'nin siyasi tarihine bakıldığında hep birden fazla hatta zaman zaman parti enflasyonlarının yaşandığı zaman dilimleri mevcuttur. II. Meşrutiyet ile başlayan parti oluşumları istisna halleri dışında bir engelle karşılaşmamıştır. Bu nedenle Türkiye'de 1908 yılında başlayan parti oluşumları günümüze kadar yaklaşık 250 parti örgütlenmesi ile siyasal hayatta yerini almıştır (tbmm.gov.tr).

Çok Partili Seçimlerin Yapılması

Türkiye'de parlamento seçimleri 1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet Dönemi'yle birlikte başlamıştır. Ancak henüz siyasal parti örgütlenmeleri olmadığı için bu dönemde yapılan iki seçim partiler olmadan yapılan seçimlerdir. 1908-1912 ve 1919 Meclis-i Mebûsan seçimlerinde birden fazla parti örgütlenmesi seçimlere katılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra yapılan ilk seçimlerde aslında resmi olarak kurulmuş olan "Osmanlı Ahrar Fırkası" dışında bir parti oluşumu yoktur (Kaan, 2008:183-193). Ancak bir parti olmasa da İttihat ve Terakki Cemiyeti seçimlerde büyük başarı elde etmiştir.

1912 seçimleri eli sopalı seçimler olarak Türkiye'nin demokrasi tarihine negatif bir etki yapmasına rağmen birden fazla siyasal partinin katıldığı bir seçim olması bakımından önemlidir (Kaan, 2009:40-45).

1919 genel seçimleri Osmanlı Devleti'nin baskı ve işgal altında olmasına rağmen yapmış olduğu son seçimleridir. Bu seçimlerde birden fazla fırkanın, partinin ve derneğin katılmasından dolayı seçimlerin demokratik bir şekilde yapıldığı söylenebilir (Tunç, 2019:226).

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan otuz bir seçimden 1914-1923-1927-1931-1935-1939 ve 1943 seçimleri yani yedi seçimde tek parti seçimlere katılmış diğer yirmi üç seçimde ise birden fazla siyasal parti seçimlerde yer

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

almışlardır. 1920 seçimlerinde dönemin hassasiyeti gereği partili seçim olmamıştır.

Özellikle 1945'te çok partili hayata geçildikten sonra birden fazla partinin özgür bir şekilde seçimlere katılması demokratik meşrutiyet açısından en önemli araç haline gelmiştir. Darbelere sonra darbeyi yapanlar bile kısa süre içinde yapmış oldukları darbenin meşrutiyetin sorgulanmaması için birden fazla partinin katıldığı seçimlerin gerçekleşmesine engel olamamışlardır.

Yapılan Anayasal Değişikliklerle Meşruti Rejimin Daha Kuvvetlenmesi

II. Meşrutiyet Dönemi, 23 Temmuz 1908 tarihinde Padişah II. Abdülhamit'in iradesiyle başlamıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nin başlamasından itibaren Kanun-i Esasi'de değişiklikler yapılması ile ilgili düşünceler zaman zaman tartışılmıştır. 31 Mart olayından sonra 8 Ağustos 1909 tarihinde bu değişiklikler kabul edilmiştir (Kili, 1980:19).

Yapılan değişikliklerin üçüncü maddesinde Padişahlık makamı "Âli Osman'dan usulü kadimesi" ile en büyük evladın hakkı olduğu ve Padişah olduktan sonra "Kanun-i Esasi ahkâmına riayet ve vatan ve millete sadakat edeceğine yemin edeceği" ve bu yemini Meclis-i Umumi'de yapacağı hükme bağlanmıştır. Onuncu maddesinde şahsi hürriyetlerin her türlü saldırıdan korunması ve hiç kimsenin keyfi bir şekilde tutuklanmaması ve cezalandırılmaması hükmü kabul edilmiştir. On ikinci maddesinde matbuatın-basının serbest olması keyfi teftişlere ve muamelelere maruz kalmaması hükmü getirilmiştir. Otuz beşinci maddede yapılan değişiklik ile Padişah'a verilen meclisi fesh etme yetkisi ilga edilmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'nin tatiline sebep olan bu madde 1909 değişiklikleri ile padişahın elinden alınmıştır. Ancak otuz beşinci maddede yapılan bu değişiklik İttihat ve Terakkinin Padişah üzerinde kurduğu nüfuz ve hakimiyet düşüncesi ile kısa bir süre sonra eski haline getirilmek istenmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkasının siyasal hayatta güçlü bir şekilde muhalefet olarak yer alması ile birlikte 1912 yılında padişaha meclisi fesh etme yetkisi vermek için İttihat ve Terakki tarafından meclise öneri getirilmiştir. Muhalif mebuslar, bu düzenlemeyi boykot etmek amacıyla meclis görüşmelerine katılmamış ve sonuçta meclis fesh olunarak erken seçim kararı alınmıştır. İttihat ve Terakki'nin otuz beşinci madde değişikliği ısrarı devam etmiş ve 1914 yılında yapılan değişiklik ile eski haline yakın bir hüküm getirilmiştir. Elli üçüncü maddede yapılan değişiklik ile kanunların değiştirilmesi ve teklif edilmesinde padişahın izni kaldırılmıştır (Kili, 1980:15-19).

Yapılan bu değişiklikler ve düzenlemeler hem meşruti bir idarenin daha kuvvetlenmesi açısından meşrutiyetin ruhuna hem de günümüz siyasal sistemlerine uygundur.

Hürriyet Ortamında Gazetelerin Hızlı Bir Şekilde Siyasal Hayatta Yer Alması

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"
[itobiad / 2147-1185]

Cilt/Volume: 10,
Sayı/Issue: 1,
2021

II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra kamuoyunu belirleyen en etkili ve önemli araç basın olmuştur. Bu dönemde basında yazılan tüm bilgilerin doğru olduğu şüphe duyulmaksızın kabul edilmeye başlamıştır. Bu nedenle II. Meşrutiyet Dönemi basını, siyasal hayatı önemli bir şekilde etkilemiştir (Birinci, 2002:195). Basına uygulanan sansür meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra kısa süreli de olsa kalkmıştır. Bu dönemde birçok gazete ve dergi yayınlanmıştır. Bu dönemde gazete imtiyazı alanların sayısı yaklaşık bir buçuk ay içinde iki yüz kişiyi bulmuştur (İskit, 1943:244). 1908-1909 yılları arasında yayınlanan gazete ve mecmuaların sayısı üç yüz elliden fazla olduğu, 1933 tarihinde yayınlanan Almanak'ta yazılmıştır (İskit, 1943:159).

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra basın üzerindeki sansür politikasının kalkması ancak 31 Mart Vak'asına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sıkıyönetim ilan etmesi ile birlikte basın üzerinde zaman zaman tekrar sansür politikası uygulanmıştır. Ancak II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra kısa süreli de olsa serbest bir şekilde basının siyasal hayatta yer alması toplumda benimsenmiş ve sansür politikalarına doğrudan olmasa da dolaylı olarak karşı çıkılmasına neden olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi'nden sonra hem tek parti döneminde hem de çok partili dönemde siyasal sistemin demokratik bir özelliğe sahip olması basına uygulanan sansür veya serbestlikle değerlendirilmiştir.

Parlamento İçi Muhalefetin Oluşması

23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra yapılan seçimler neticesinde oluşan parlamento siyasal hayatta dört yıl süre ile varlığını devam ettirmiş ve artık siyasal hayatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. II. Abdülhamit'e muhalefet eden gruplar bu dönemde özellikle İttihat ve Terakki'nin uygulamalarına ve politikalarına karşı anlaşmazlığa düşmüşler ve hem parlamento içinde hem de parlamento dışında gruplaşmalar meydana gelmiştir. 17 Aralık 1908 tarihinde II. Abdülhamit'in konuşmasıyla parlamento açılmıştır. Kısa bir süre içinde mecliste İttihat ve Terakki Cemiyeti milletvekilleri ile Ahrar Fırkası milletvekilleri ayrımı olmuştur. Cemiyet'e karşı gelenlerin oluşturduğu Ahrar Fırkası parlamentoda etkili bir muhalefet hareketi başlatmıştır. 31 Mart Vak'asından sonra parlamentodaki muhalefet, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uyguladığı baskıcı politikalar ve sıkıyönetim nedeniyle etkisiz kalmıştır. Ancak 1911 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkasının kurulmasından sonra muhalif milletvekilleri bu fırkanın saflarında mecliste varlıklarını hissettirmeye başlamıştır. Ancak bu dönem de uzun sürmemiş ve meclisin feshi ve 1912 seçimleri sonucunda muhalefetin büyük oranda etkisizleştirildiği bir siyasal hayat dönemi başlamıştır.

Hakimiyet-i Milliye İlkesinin Önemli Bir Unsur Haline Gelmesi

1808 Sened-i İttifak, Osmanlı-Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir olaydır. Çünkü bu belge ile padişahın yetkileri dar bir çerçevede de olsa kısıtlanmaya başlamıştır. Padişahın yetkilerinin kısıtlanması Gülhane Hattı Hümayunu'nun ilan edilmesi ile başlayan Tanzimat Dönemi ve Islahat

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

Fermanı ile devam etmiştir. Özellikle Tanzimat Dönemi'nde yerel meclislerin kurulması, parlamentonun açılmasında önemli bir tecrübe birikimi meydana getirmiştir. Bu meclisler hem seçme ve seçilme olgusunu geliştirmiş hem de gayri müslimlerin nüfuslarına orantılı olarak yönetime katılmalarına imkan vermiştir (Olgun, 2002:111). 1877 seçimlerinden sonra oluşan parlamento ve 1908 II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan seçimler sonrasında açılan parlamento Milli Hâkimiyet ilkesinin giderek önem kazanmasının bir sonucudur.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin Türkiye'nin demokrasi tarihine getirdiği en önemli yeniliklerden biri "Milli Hakimiyet" ilkesidir. Padişah'ın Kanun-i Esasiye bağlı olması, padişahın göreve başlarken meclisin önünde yemin etmesi, yasama ve yürütme organının yetkilerinin ayrılması ve seçme ve seçilme ilkesinin öneminin gittikçe anlaşılması bu ilke çerçevesinde değerlendirilebilir (Demir, 2019:61-62).

1909 yılında yapılan Kanun-i Esasi değişiklikleri ve sonrasında da bu ilke Türkiye'nin demokrasi tarihinin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Daha sonraki yıllarda "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ilkesi Türkiye'de önemli bir demokrasi ilkesi olmuştur.

Çoğulculuk İlkesi Uygulamaları

Demokrasi'nin en önemli unsurlardan biri çoğulculuktur. Çoğulculuk farklı etnik, dini vb. kültürlerin bir arada barış ve hoşgörü içinde yaşaması, haklarının ve menfaatlerinin korunmasıdır. Osmanlı Devleti, çok farklı kültürleri içinde barındıran bir imparatorluktu. Bu imparatorluğun sınırları içinde bugün çok sayıda devlet kurulduğu bir gerçektir. Bu kurulan devletlerde çok farklı etnik, dini vb. kültürler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti bu farklılıkları geliştirdiği sistem ile bir arada tutmayı başarmıştır. Devletin Kanun-i Esasi'yi kabul edip meclisin açılması ile birlikte bu farklılıkların birçoğu mecliste kendini temsil imkânı bulmuştur. 1908 seçimleri sonucunda Parlamento'da Ahmet Bedevi Kuran'a göre 266 milletvekili vardır. Bu milletvekilleri; Türk, Arap, Arnavud, Rum, Ermeni, Yahudi, Bulgar, Sırp ve Ulahlardan oluşuyordu. Burada yapılan tasnife göre dokuz farklı etnik kültür parlamentoda temsil edilme imkânı bulmuştur (Karpaz, Zens, 2002:887).

1912 seçimleri Türkiye'nin demokrasi tarihinde eli sopalı seçimler olarak iz bırakmasına rağmen devletin sahip olduğu çok kültürlülük parlamentoya yansımıştır. Bu seçimlerde İttihat ve Terakki'nin baskısı ve tehditleri neticesinde Cemiyet'in adayları seçilerek parlamentoda temsil imkanına kavuşmuştur. Bununla birlikte bu seçimlerin sonucunda da Parlamento'da Türk, Arap, Arnavut, Rum, Ermeni, Yahudi ve Slav etnik kültürlerini temsil eden mebuslar yer almıştır (Olgun, 2002:115).

Aynı durum İttihat ve Terakki'nin tek başına yani muhalefetsiz bir ortamda girdiği 1914 seçimlerinde de gerçekleşmiştir. Hatta Osmanlı Devleti'nin yıkılması dönemlerine denk gelen son seçimlerde de benzer durum söz konusudur. Bu dönemde zaman zaman özellikle İttihatçılar tarafından dile

getirilen “Türkiye Türklerindir” anlayışına karşı Osmanlı Devleti’nin gerçeklerine uygun bir şekilde Ahrar Fırkası başta olmak üzere “Osmanlı Osmanlılarıdır” (Hüseyin Cahit, 1908:1) anlayışı ileri sürülmüş ve bu da devletin son dönemlerine kadar etkili olmuştur.

Meşrutiyeti Döneminin Demokrasi Tarihimize Olumsuz Etkileri

Askerlerin Siyaset İçinde Yer Alması

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra milletvekilliği seçimleri yapılmış ve parlamento otuz yıl aradan sonra tekrar açılmıştır. Meşrutiyet’in ilan edilmesinde en etkili güç olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, üyelerinin parlamentodaki etkinliklerini askerler sayesinde daha da sağlamlaştırmıştır. Parlamento koridorlarında ve odalarında sıklıkla İttihatçı subayların ve askerlerin görüldüğü dönemi yaşayanların hatıralarında yer almaktadır.

Parlamentonun açılmasından sonra askerlerin disiplinsizliği önemli bir sorun olarak dönemin siyasal hayatında yer almaya başlamıştı. Bu disiplinsizlikteki en önemli etmen de subaylardı. Çünkü askerleri disipline etmesi gereken subaylar vakitlerinin büyük bir kısmını siyasetle uğraşarak geçirmeye başlamıştı. Bu durum da askerlerin disipline edilememesini netice vermişti (Şura-ı Ümmet, 1324:1-2).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart hadisesinden sonra sivil yapısını kaybetmiş ve cemiyet merkezi siyasetle meşgul olan askerlerin en uğrak yeri olmuştu. Bu nedenle cemiyetin sivil yapısı bozulmuş ve ordu siyasi bir kurum haline gelmişti. Bu duruma getirilen eleştirilere cemiyet içinde kuvvetli bir savunma mekanizması geliştirilmişti. Çünkü bu düşüncede olan kişiler cemiyet ordu ilişkisinin kuvvetli olmasını meşrutiyetin korunması için zorunlu bir unsur olarak görmüşlerdir (Zeyrek, 2013:42).

1912 seçimlerden birkaç ay sonra 18 Temmuz’da ordu içinde bir grup olan Halâskarân Zâbitan Grubu, İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarına karşı bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride dikkat çeken en önemli hususlar; ordunun siyaset dışında kalması, meşrutiyetin sözde değil gerçek bir şekilde korunması, siyasi partilerde ve memuriyetlerde görev olan ordu subaylarının yalnız askerlik mesleğini yapmaları talep edilmesidir(dünyabülteni.net). Bildiride yer alan ordunun siyaset dışında kalması talebi, askerinin siyasal hayat içindeki aktif rolünden duyulan rahatsızlığın bir sonucudur.

Askerinin siyaset içinde olma durumu meşrutiyetten sonraki dönemlere de miras kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi çok partili siyasal hayata geçildikten sonra da askerlerin siyaset üzerindeki etkisi ve baskısı sürekli hissedilmiştir. Bu nedenle askerleri siyasetin dışında tutma çabaları Türkiye’nin demokrasi tarihinde sürekli gündeme gelmiştir. Cumhuriyet dönemi çok partili hayata geçildikten sonra 1950 seçimlerinde Demokrat Parti’nin seçimleri kazanmasına rütbeli askerlerin tepkisi İsmet İnönü’ye giderek seçimleri geçersiz sayma teklifidir. Sonraki yıllarda düşük rütbeli bir subayın bile devletin başbakanına omuz atması (milliyet.com.tr), dönemin İçişleri

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

Bakanı'na yönelik, "Söyleyin o kadına, ayağını denk alsın, yoksa İçişleri Bakanlığı önünde yağlı kazığa oturturuz" şeklindeki tehditleri rütbeli askerlerden bazılarının II. Meşrutiyet Dönemi'nden gelen alışkanlıkla siyasetin içinde olduğunu göstermesi bakımından önemli örneklerdir(haksözhaber.net).

Darbe Geleneğinin Temelinin Atılması

Darbe, meşru bir hükümetin-iktidarın gayri meşru bir kuvvet kullanımı neticesinde zorla el değiştirmesi şeklinde tanımlanabilir. Osmanlı Dönemi'nde de hem padişahların yönetimlerine karşı hem de padişah değişikliği talepleri ile darbe niteliğinde olaylar olmuştur. 1876 yılında Padişah Abdülaziz Han'ın tahtan indirilmesi siyasal rejimin değiştirilmesine yönelik bir darbe olarak nitelendirilmiştir. Bu olay neticesinde Osmanlı Devleti'nde yürütme gücünün başı olan padişahın etkili olmadığı yaklaşık üç aylık V. Murat dönemi vardır. V. Murat'ın hasta olması ve padişah koltuğuna oturamaması darbeyi gerçekleştirenleri zor durumda bırakmış ve II. Abdülhamit'in tahta çıkmayı kabul etmesiyle darbeyi yapanlar rahat bir nefes almışlardır. Çünkü padişahlık makamı, geleneksel meşrutiyet algısı içinde hala Osmanlı Hanedanlığının bir hakkıdır. II. Abdülhamit yaklaşık 33 yıllık padişahlık makamında kalmıştır. Ancak darbe olarak nitelenen 31 Mart Vak'ası sonrasında II. Abdülhamit padişahlık makamından azledilmiştir. Halâskarân-ı Zâbitan Olayı ve Bâb-ı Âli Baskını da bu dönemin darbeleri olarak Türkiye'nin demokrasi tarihine geçmiştir. Özellikle 31 Mart hadisesi bugün bile 'failleri' açısından çok tartışılan bir darbe olayıdır. II. Meşrutiyet Dönemi Türkiye'de darbe geleneğinin oluştuğu yıllar olmuştur

Özellikle II. Meşrutiyet döneminde temelleri atılan asker-sivil ilişkisi çerçevesinde darbelerin gelenekselleşme süreci Cumhuriyet ilan edildikten sonra da devam etmiştir. 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi, 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi, 27 Nisan 2007 E-Muhtıra girişimi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi bu gelenekselleşmenin neticeleridir.

Meşrutiyetin İlan Edilmesinde Etkili Olan Güçlerin Kendilerini Meşrutiyetin Sahibi Olarak Görmesi ve Bu Yüzden "Elitist Ve Vesayetçi" Bir Anlayışın Oluşması

1889 yılında Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından İstanbul'da İttihat-ı Osmani ismiyle bir örgüt kurulmuştur (Tunaya, 1998:51- Temo, 1987:13-15). Kurulan bu cemiyete kısa süre içinde çok farklı kesimlerden katılımlar olmuştur. Cemiyet gelişmesini Avrupa'da devam ettirmiştir. Cemiyet II. Abdülhamit idaresine muhalefet edenlerin merkezi olmuştur. (Shidara, 1994:1189-1190). İttihat ve Terakki Cemiyeti hem Osmanlı Devleti içinde hem de Avrupa'da önemli bir teşkilatlanma başarısı göstermiştir. Cemiyete bağlı bazı subayların Balkanlarda askeri birlikleri ile birlikte dağa çıkmaları ve II. Abdülhamit idaresine tehdit mektupları göndermesi sonucunda II. Meşrutiyet padişah tarafından tekrar ilan edilmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde etkili tek gücün kendileri olduğunu düşünen cemiyet üyeleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kutsallık atfetmeye başlamışlardır. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden hemen sonra cemiyet üyeleri kendilerini "Cemiyet-i Mukaddese demek Osmanlı İttihat ve Terakki demektir" (Danişment, 1986:14) şeklinde tanımlamaya ve konumlandırmaya başlamışlardır. Aynı zamanda 'mücahid-i hürriyet', 'kahraman-ı hürriyet', 'ahrar-ı ümmet' gibi tabirleri de cemiyet kendisi için kullanmıştır (Danişment1986:14-15). Bu sebeplerden dolayı İttihat ve Terakki Cemiyeti, kendisini meşrutiyetin bekçisi ve gözcüsü olarak görmeye başlamıştır. (Mevlânâzade Rıfat, 1992:10-11). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hem kendisini kutsal cemiyet hem de meşrutiyetin bekçisi olarak görmesi muhaliflerine karşı baskıya ve korkuya dayalı bir politika geliştirmesine sebep olmuştur. Kısa bir süre içinde Cemiyet'e muhalefet edenler; "gerici, muhalif! Onursuz! Vatansız!.." (Fazıl Ahmet, 1991:53) olarak nitelendirilmişler ve "vatana ihanet" suçu (Kuran, 115) ile itham edilmişlerdir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet Dönemi içinde geliştirdikleri anlayış ve politikalar ile "elitist-vesayetçi" bir zihniyete sahip olmuşlardır. Bu anlayış ile dönem içinde muhalif hareketlenmelere olumlu bakılmamış ve muhalefetin hemen bastırılması yoluna gidilmiştir. Bu anlayış Cumhuriyet Dönemi'ne de miras kalmış ve cumhuriyeti ilan eden kadrolar özellikle tek parti döneminde aynı düşünce ile kendilerine kutsallık atfetmişler ve muhalif hareketleri kısa süre içinde etkisizleştirmiş veya etkisizleştirmeye çalışmışlardır.

Seçimlerin Çok şaibeli Geçmesi ve 1912 Seçimlerinin "Eli Sopalı Seçimler" Olarak Anılması

II. Meşrutiyet Dönemi'nde 1908-1912-1914 ve 1919 seçimleri yapılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nin ilk seçimleri 1908 seçimleridir. Bu seçimlere siyasal parti olarak Ahrar Fırkası ve o dönemde parti kimliği taşımayan İttihat ve Terakki Cemiyeti katılmıştır. Bu seçimler, iki yapı arasında şiddetli çekişmeler ve propagandalar arasında geçmiştir. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti devlet içinde çok iyi bir teşkilatlanmaya sahip olduğu için 1908 seçimlerinde nüfuzlarını kullanmışlar rakipleri aleyhine baskı ve şiddet politikası uygulamışlardır. Aynı zamanda tehdit, dayak, oyların değiştirilmesi gibi uygulamalarda yapılmıştır (Kutay, 1964:250).

1908 seçimlerinin sonuçlarına muhalefet tarafından şiddetli eleştiriler getirilmiştir. Muhalefete göre seçimler, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ordunun kuvveti ve tesiri altında cereyan etmiştir. Seçimlerde hileler ve zorbalıklar olmuştur. Müntehib-i Sani listeleri seçmenlerin evlerine kadar götürülmüştü. Halk sandık başına geldiğinde hiç tanımadığı cemiyet fedailerinin sandık başında bulunmaları neticesinde korku halinde ellerindeki listeleri seçim sandıklarına attıkları iddia edilmiştir (Danişmend ,:368).

1908 seçimleri devam ederken Yanya Mebusu Müfit Bey, Meclis'e seçimlerdeki hile ve baskıların önüne geçmek ve iki dereceli seçim

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

sisteminin kaldırılmasını öngören bir teklif vermiştir (MMZC, 1324:323). Bu şekilde, hem cemiyetin ikinci seçmen üzerindeki etkisi kırılmış hem de seçmenin doğrudan temsilcilerini seçmesi sağlanmış olacaktır. Ancak bu teklif kabul görmemiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin ikinci seçimleri 1912 seçimleridir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası 1911 yılında kurulmuştur. Fırka kurulduktan kısa bir süre sonra ara seçimlere katılmıştır. Yapılan ara seçimlerde fırkanın gösterdiği aday cemiyete karşı milletvekilliğini kazanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Hürriyet ve İtilaf Fırkasının daha fazla güçlenmesini engellemek için birazda zorlamalarla meclisin feshedilmesini sağlamıştır. Meclis feshedildikten sonra yapılan seçimlerde cemiyet etkin nüfuzunu ve güçlerini kullanmıştır. Neticede yapılan bu seçimler siyasi tarihimizin en tartışmalı seçimleri olmuştur. Bu seçimler "eli sopalı seçimler" olarak isimlendirilmiştir.

1914 seçimleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin muhalefetsiz, tek başına gerçekleştirdiği seçimlerdir. 1912 seçimlerinden sonra oluşan meclis birkaç ay sonra feshedilmiştir. Bu dönemde siyasal hayat negatif yönde çok hareketlidir. Önce muhalif grubun desteklediği bir bildiri ile meclis dağıtılmıştır. 1913 yılının Ocak ayında Bâb-ı Âli Baskını neticesinde İttihat ve Terakki tarafından, muhalefet etkisizleştirilmiştir. 1913 yılının haziran ayında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden muhalefet sorumlu tutulmuştur. Muhalefet üyeleri yapılan itham ve baskılardan dolayı yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır. Neticede bu tarihten sonra muhalefet tamamen etkisizleştirilmiştir. 1914 seçimleri de bu ortamda muhalefetin katılmadığı tek partinin katıldığı seçimler olmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde yapılan seçimlerin bu olumsuz yönü sonraki dönemlere de miras olarak kalmıştır. İttihat ve Terakki zihniyeti ile benzer anlayışa sahip olan CHP de 1923-1943 yılları arasında yapılan seçimlere tek parti olarak katılmıştır. 1945 yılında çok partili hayata geçilmiştir. CHP, normalde 1947 yılında yapılması gereken seçimleri muhalefetin örgütlenmesini beklemeden 1946 yılına çekmiştir. CHP'nin seçimleri bir yıl öne almasının yanında bu seçimler de "açık oy-gizli tasnif" sisteminin uygulanmasından dolayı Türkiye'nin demokrasi tarihinde 1912 seçimleri gibi en çok tartışılan seçimler arasında girmiştir. Daha sonraki yıllarda yapılan seçimlerde de bu kadar kuvvetli olmasa da seçimlerde hile ve baskı yapıldığına yönelik sürekli iddialar mevcuttur.

Divanı- Harb-i Örfi (Sıkıyönetim) Uygulamaları İle Hürriyetlerin Ve Meşrutiyetin Özünden Uzaklaşması

Bu döneme damgasını vuran önemli niteliklerden biri de sıkıyönetim uygulamalarıdır. 23 Temmuz 1908 yılında başlayan II. Meşrutiyet Dönemi'nde kısa süre içinde büyük bir hürriyet havası hâkim olmuştur. Siyasal partiler ortaya çıkmaya başlamış, çok sayıda gazete ve dergiler yayın hayatına başlamış, siyasi toplantılar ve konferanslar artmış ve siyasi içerikli tiyatrolar sıklıkla sahne almaya başlamıştır. Ancak bu hürriyet ortamı 31 Mart hadisesinden sonra sıkıyönetim kararları ile son bulmuştur. 31 Mart

Hadisesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti önce II. Abdülhamit'i tahttan indirmiş, sonra da sıkıyönetim kararı vermiştir. Sıkıyönetim uygulamalarına dayalı olarak gazeteler ve dergiler sık sık kapatılmaya başlamış, hürriyetçi hava yerini korkuya ve baskıya dayalı bir ortama bırakmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde yapılan bu sıkıyönetim uygulaması görünürde 31 Mart hadisesinden dolayı alınmıştır. Ancak hem sıkıyönetim uygulamaları ile hem de sıkıyönetim mahkeme kararları ile muhalefet sindirilmeye çalışılmıştır. Benzer uygulamalar tek parti döneminde de yapılmış, özellikle İstiklal Mahkemeleri ile darbe sonrasında kurulan mahkemeler II. Meşrutiyet Dönemi sıkıyönetim mahkemeleri (Divan-ı Harbi Örfi) ile aynı işlevi görmüştür.

Gazetelerin Sürekli Kapatılması

1908-1909 yılları arasında yayın hayatına başlayan gazete ve dergilerin toplamı 350'den fazladır (İskit, 1943:169). II. Meşrutiyet'in ilanının ilk üç buçuk yılında yayınlanan dergi ve gazete sayısı 600'ün üzerindedir. 1908-1918 yılları arasında yayın hayatına başlamış 918 dergi ve gazete vardır (Topuz, 1973:105). Ancak özellikle 31 Mart Vak'asından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti mutlak iktidar yetkilerini eline aldıktan sonra ilk düzenleme yaptığı konulardan biri Basın Kanunu olmuştur. Matbuat Kanunu 16 Temmuz 1909 tarihinde kabul edilmiştir. Kabul edilen bu kanunda doğrudan sansür hükümleri yoktur. Ancak 1931 tarihine kadar yürürlükte kalan bu kanun basına karşı şiddetli ve sert tedbirler getirmiştir (Kabacalı, 1985:615). İttihat ve Terakki Cemiyeti basın hürriyetine karşı ilk baskılama politikasını muhalif gazete kimliği ile bilinen Mizan gazetesine karşı yapmıştır. Hem gazete kapatılmış hem de Mizan gazetesi sahibi olan Murat Bey tutuklanarak Harbiye Nezaretine gönderilmiştir (Mevlânâzade Rıfat, 1992:13).

Bu dönemde kapatılan gazeteler başka isimler ile siyasal hayatta kalmaya çalışmıştır. Muhalif kesimden Lütfi Fikri Bey'in sahibi olduğu gazeteler art arda kapatılmasına rağmen Merih, Tanzimat, Islahat, Tesirat, Maşrik, Takdirât, Teminât, Teşkilat ve İfham isimleri ile siyasal hayatta yayın hayatına devam etmeye çalışmıştır (Kabacalı, 1985:615). İttihat ve Terakki Cemiyeti, sıkıyönetim idaresi (örfi idare)'sinde gazetelere karşı kapatma kararlarını o kadar sert uygulamıştır ki İttihatçı kimliği ile tanınan ve cemiyetin yayın organı gibi görünen Tanin gazetesi de sık sık kapatılmıştır. Hüseyin Cahit Bey'de Tanin, Senin, Renin, Cenin ve Hak gibi farklı isimlerle (Baykal, 1990:172-173) yayın hayatına devam etmeye çalışmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde basına getirilen bu kısıtlama ve kapatma kararları Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiştir. Hem siyasal iktidarlar hem de darbe sonrası darbeyi gerçekleştirenlerin en önemli baskılama politikası muhalif basın üzerinde olmuştur.

Özellikle Muhalif Gazetecilerin ve Siyasilerin Öldürülmesi

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne büyük bir yöneliş vardı. Ancak ilerleyen zaman diliminde bu yöneliş hem cemiyetin uyguladığı politikalar hem de üyelerinin sorumsuz davranışları nedeniyle gerilemeye başladı. Halk içinde var olan cemiyetin güçlü meşru konumunun zayıflaması İttihatçıların başka politikalar üretmesine neden oldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlenmesi içinde fedai şubeleri vardı. Bu şubelere üye olan kişiler cemiyet tarafından kutsal sayılan amaçlar uğruna hayatlarını her an feda etmeye hazırdı. Fedailik işleri cemiyetin programının 52. maddesinde hüküm altına alınmıştı. Bu hüküm gerekçe gösterilerek II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki cinayetlerden İttihat ve Terakki Cemiyeti sorumlu tutulmuştu (Akşin, 1971:154).

Bu dönemin ilk cinayeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif yazılarıyla tanınan Serbesti başyazarı Hasan Fehmi Bey cinayetidir. 6 Nisan 1909 tarihinde Galata Köprüsü üzerinde vurularak öldürülmüştür. Hasan Fehmi Bey cinayetinden sonra siyasal hayat çok hızlı bir şekilde hareketlenmiş ve 31 Mart Hadisesi ile devam etmiş ve yaklaşık 33 yıl padişahlık makamında kalan II. Abdülhamit tahttan indirilmiştir. Devam eden süreçte İttihat ve Terakki iktidar gücünü kendinde toplamış ve sıkıyönetim gibi uygulamalarla bu iktidar gücünü sağlamlaştırmaya devam etmiştir.

Hasan Fehmi Bey cinayetinden yaklaşık bir yıl sonra 9 Haziran 1910 tarihinde Sada-yı Millet Gazetesi yazarlarından Ahmet Samim Bey öldürülmüştür (Ateş, 2018:97). Ahmet Samim Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif yazılarıyla öne çıkmış bir gazeteciydi. Ahmet Samim'in öldürülmesinden sonra basında ciddi bir haber yapılamamıştır. Çünkü o dönemde cemiyetin uyguladığı baskıya ve korkuya dayalı yönetim anlayışı vardır. Ancak Hüseyin Hilmi Bey'in sahibi olduğu İştirak gazetesi Ahmet Samim cinayetini "Cinayet-i Fecî" başlığı ile okuyucularına duyurmuştur (Ateş, 2018:97).

Hasan Fehmi Bey ve Ahmet Samim gibi iki muhalif gazeteciden sonra üçüncü gazeteci de 1911 yılında öldürülmüştür. Mizan, Serbesti ve kendisine ait olan Şehrah gazetesinde yazılar yazan Zeki Bey, Ahmet Samim cinayetinden yaklaşık bir yıl sonra 10 Temmuz 1911 tarihinde gazeteden evine giderken atılan bir kurşunla öldürülmüştür (Kabacalı, 1993:128; Güncü, 2016:64).

Öldürülen bu gazetecilerin yanına Enver Bey'in komutasında bir grubun Bâb-ı Aliye bir baskın hareketi düzenlemesi neticesinde öldürülen Nazım Paşa ve diğer siyasileri de ekleyebiliriz. Bu baskından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önünde muhalif bir güç kalmamış ve 1918 yılına kadar iktidar gücünün tek sahibi olmuşlardır (islamansiklopedisi.org.tr).

II. Meşrutiyet Dönemi cinayetleri I. Meclis Dönemi'nde Ali Şükrü Bey Cinayeti ve Cumhuriyet Dönemi'nde muhalif çok sayıda gazeteci ve siyasetçi cinayetleri ile devam etmiştir.

Muhalefet ve İktidar Arasında Sert ve Çatışmacı Bir Üslup İlişkinin Ortaya Çıkması

İttihat ve Terakki Cemiyeti meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra sahip olduğu özellikle askeriye içindeki güç ve nüfuz ile kısa sürede siyasal hayatta en önemli aktör haline gelmiştir. Bu nedenle bu dönemdeki iktidar-muhalefet ilişkileri İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ona muhalefet edenler tarafından şekillenmiştir. Özellikle bu dönemin cemiyetten sonraki en önemli aktörleri Ahrar Fırkası ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasıdır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, kendine muhalefet edenleri “vatana ihanet” suçu ile itham ediyordu (Kuran,:115). Aynı zamanda cemiyet kendilerine güçlü muhalefet edenlere de “gerici, muhalif! Onursuz! Vatansız!...” gibi nitelermeler yapıyordu (Fazıl Ahmet, 1991:53). Cemiyet, Ahrar Fırkasını devleti Rumlara, Ermenilere ve İngilizlere satmakla suçluyordu (Kutlu, 2004:145). Cemiyet, Ahrar Fırkasına bu sert eleştirileri ve nitelermeleri yaparken Meşrutiyet döneminin bir diğer muhalif partisi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası içinde benzer nitelermeleri yapmıştı. Cemiyet, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve üyeleri için hem “bunlar eski Ahrar Fırkasının döküntüleriyle kolayca dost oldular, birleştiler, yaldızlı bir nam altında ... bir program ile” yeni bir fırka kurduklarını hem de “İttihat ve Terakki’den memnun olmayan ne kadar insan varsa yalnız İttihat ve Terakkiye hücum itmek, onu devirmek için toplandılar. İşte Hürriyet ve İtilaf Fırkası budur” şeklinde fırka üyelerini itham etmişlerdir (Hatipzade Ayetullah, 1328:11-12). İttihatçılar, Fırka’nın “ucube” bir ortaklık olduğunu bir Fırka olmadığını ifade ederken aynı zamanda Fırkayı “jakobenlikle”, yıkıcılıkla ve ihtilalcilikle itham etmişlerdir (Birinci,1990:127-128). Cemiyet’e muhalif görünümdeki gazeteleri de sık sık kapatmış veya baskı uygulamıştır.

Siyasi tarihimizin ilk siyasal partisi olan Ahrar Fırkası mensupları, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin meşrutiyetin ilan edilmesindeki etkisi nedeniyle cemiyete karşı bir minnettarlık duyduklarını ifade etmiştir. Ancak meşrutiyet dönemindeki değişen düşünceleri ve uygulamaları ile cemiyetin otoriter ve jakoben bir idare biçimine yöneldiği şeklinde eleştiriler yapmışlardır (Serbesti, 1325:1). Muhalifler, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bu tutumundan dolayı II. Abdülhamit idaresinden daha kötü, daha otoriter bir dönemin başladığını söylemişlerdir. Ahrar Fırkası mensupları da İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne karşı “tahte’l arz”, “şirket-i ittihadiye”, “şirket-i inhisariye”, “Gayr-i Meşru Şeref sokağı hükümeti”, “Cemiyet-i fesadiye”, “devr-i felaketi Osmaniye” gibi nitelme ve ithamlarda bulunmuşlardır (Kutlu, 2004:145-146).

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile muhalefet arasındaki bu sert ve çatışmacı üslup Cumhuriyet Dönemi’ne de miras kalmıştır. İttihat ve Terakki’nin muhalefete olumsuz yaklaşması ve muhalefete yönelik nitelermeleri ve muhalefetin hareket alanını kısıtlamak ve etkisizleştirmek düşüncesi ve uygulamaları tek parti dönemi ve sonrasında da sıklıkla siyasal hayatta uygulanan politikalar olmuştur. Meşrutiyet’ten günümüze siyasal hayatta iktidar muhalefet ilişkilerine bakıldığında iktidarın kendi politikalarını

beğenmeyen muhalefeti vatana ihanet suçu ile suçlaması ve muhalefetin de iktidarı vatani satıyor suçlaması sıradan tabirler ve ithamlar olmuştur.

Mart Vak'asından Sonra İktidarı Devralan İttihat ve Terakki İktidarlarının Otoriter Bir Yönetim Tarzı Benimsemesidir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti devlet sınırları içinde sahip olduğu güçlü teşkilatlanması nedeniyle gücü giderek artmıştır. Hem meşrutiyetin ilan edilmesindeki nüfuzundan dolayı hem de sahip olduğu askeri gücü sayesinde kendine muhalefet edenlere karşı baskı ve korkutmaya dayalı politikalar geliştirmiştir. Cemiyet, muhalif Lütfi Fikri Bey'in gazetelerini de sık sık kapatmıştır. Ancak cemiyetin kapattığı Tanzimat gazetesi farklı isimler ile yayın hayatına devam etmeye çalışmıştır (Duman, 2000:2100).

Cemiyet'in dayandığı en önemli güç kaynağı askeriyedir. Bu da cemiyetin muhaliflerine karşı daima bir adım önde gitmesine neden olmuştur. 31 Mart Hadisesi neticesinde Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti sahip olduğu gücü siyasal hayatta etkin bir şekilde kullanmaktan çekinmemiştir. Cemiyet II. Abdülhamit'e atfedilen otoriter yönetim anlayışının ötesinde uygulamalar geliştirmiştir. Cemiyete atfedilen cinayetler, gazete kapatmaları ve 1912 eli sopalı seçimleri bunun bir sonucu olarak siyasi tarihte yerini almıştır. Bâb-ı Âli Baskını sonrası iktidar gücünü mutlaklaştırmış ve devletin mutlak sahibi olmuşlar ve devlet üzerinde her türlü tasarruf yetkisini kendilerinde görmüşlerdir.

II. Meclisin oluşumunda, tek parti iktidarının otoriter idare anlayışında ve darbelerin gerçekleşmesinde bu mirası görebiliriz.

Değerlendirme ve Sonuç

II. Meşrutiyet Dönemi, Türkiye'nin demokrasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. İmparatorluk özelliği nedeniyle devlette çok farklı etnik ve dini kültürler bir arada yaşamaktadır. Bu dönem, bu farklılıkların mümkün olduğu kadar parlamentoda temsil edildiği bir dönem olması açısından demokrasinin en önemli unsuru olan çoğulculuk anlayışı ile uyumludur. Parlamentonun işlevinin artması, seçimlerin iktidar gücünü elde etmede en önemli meşrutiyet kaynağı olması, gazetelerin ve dergilerin hızlı bir şekilde siyasal hayatta etkili bir konuma yükselmesi ve vatandaşları bilgilendirmede basının en önemli araç haline gelmesi bu dönemin diğer önemli demokratik gelişmeleridir.

Aynı zamanda bu dönem siyasal partilerin ortaya çıkış dönemidir. Daha önceleri padişaha karşı geliştirilen muhalefette gizli örgütlenmeler öne çıkmıştır. Bu dönemde hem siyasal partilerin ortaya çıkmaya başlaması hem de rejimin değişmesi ile insanların uğrak yeri siyasal parti merkezleri olmuştur. Bu dönem Türkiye'nin demokrasi tarihinin ilk çok partili seçimlerinin yapıldığı zaman dilimidir. 1908 seçimlerinde Ahrar Fırkası, 1912 seçimlerinde de Hürriyet ve İtilaf Fırkası cemiyetin karşısında seçimlere katılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminin olumsuz yönü olarak da özellikle bir ülkede demokrasinin gelişmesindeki en önemli engel olan askerlerin siyasete fazlaca karışmaları söylenebilir. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde etkin güç olan askerler meşrutiyeti koruma görevini kendilerine yüklemişlerdir. Bu nedenle sürekli siyasiler üzerinde baskı ve denetim işlevi görmüşlerdir. Bir süre sonra bu anlayış meşrutiyetin ilan edilmesinde etkili olan sivil insanlarla birlikte elitist- vesayetçi bir anlayışa dönüşmüştür. Bu düşünce ile muhalefet sürekli baskı altında tutulmuş ve etkisiz hale getirilmiştir. Zaman zaman muhalefetin güçlenmesi süreçlerinde elitist-vesayetçi anlayışa sahip güçler doğrudan müdahalede bulunmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi Bâb-ı Âli Baskını ve Cumhuriyet dönemi 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi, 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi ve diğer darbe girişimleri sivil ve askeri elitist-vesayetçi anlayışın bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.

600 yıllık bir devletin son dönemlerinde ortaya çıkan II. Meşrutiyet dönemi, demokrasi açısından siyasal partilerin ortaya çıkışı, seçimler ve parlamentonun kurumsallaşması gibi bazı yönlerden güçlü bir temel oluşturmuştur. Ancak iktidar muhalefet arasındaki sert ilişkinin varlığı elitist-vesayetçi anlayışın ortaya çıkması, sivil asker ilişkisindeki bozukluk gibi bazı yönlerden de sürekli demokrasiyi kesintiye uğratabilecek temellerin atılmasına neden olmuştur.

Kaynakça

- Aksin, S. (1980). 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Akşin, S. (1971,Mart). İttihat ve Terakki Üzerine, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.XXVI, , No:1. (153-182)
- Ateş, F. (2018). II. Meşrutiyet Sonrası Kurşunla Sansür Geleneği Bir Muhalefet Tasfiyesi Örneği Olarak Ahmet Samim Cinayeti, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED), 2(2). (s.89-104)
- Baykal, H. (1990). Türk Basın Tarihi (1831-1923), İstanbul, Afa Matbaacılık.
- Birinci, A. (1990). Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Birinci, A. (2002). 31 Mart Vak'ası, Türkler, C. 13, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Çay, A. (1986). 1876 Meşrutiyeti, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4(1).
- Danişmend, İ. H. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul, Türkiye Yayınevi, C.4, TARİH?
- Danişment, İ. H. (1986). 31 Mart Vak'ası, İstanbul, İstanbul Kitabevi.

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri

Demir, S. (2019). II. Meşrutiyet Dönemi Hakimiyet-i Milliye Düşüncesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Çağdaş Düşünce Hayatı Dergisi, 2(1). (50-63)

Duman, H. (2000). Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928, C. II, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı,

Fazıl A. (1991). Kırpıntı, Arba Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.

Güncü, M. (2016, Güz). İkinci Meşrutiyet Gazetelerinde Zeki Bey Suikastının Kamuoyunda Yankıları, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI (33). (s.61-70)

Hatıpzade Ayetullah. (1328). Kime Rey Virelim? İttihat ve Terakki-Hürriyet ve İtilaf Hangisi İyi, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/babiali-baskini>

<https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/ordu-icinden-muhalefet-Halâskarân-Zâbitan-kurtarici-subaylar-h284174.html>

<https://www.haksozhaber.net/yagli-kazik-postmodern-erol-ozkasnak-kimdir-29189h.htm>

<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/erbakana-omuz-atan-pasalar-var-di-1489625>

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

Hüseyin Cahid. (1908, 13 Kanun-i Sani). İki Temayül, Tanin, 31 Kanunievvel 1324, No:162, s.1

İbrahim T. (1987). İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları, Hazırlayan, Bulut Demirbaş, İstanbul, Arba Yayınları.

İskit, S. (1943). Türkiye'de Matbuat İdareleri, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları.

KAAN, O. (2008). Meşrutiyet Döneminde Muhalefet:Ahrar Fırkası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

KAAN, O. (2009). "Demokrasi Tarihimizde 1912 Seçimleri", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1).

Kabacalı, A. (1985). Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Sansür, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C.3. (s.607-616).

Kabacalı, A. (1993). Türkiye'de Siyasal Cinayetler, Altın Kitaplar, İstanbul.

Kabasakal, M. (1991). Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960, İstanbul, Tekin Yayınevi.

- Karpat, K., Zens, R. W. (2002). I. Meşrutiyet Dönemi ve Abdülhamit'in Saltanatı (1876-1909), Türkler, Çev.Nasuh Uslu, C.12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara. (s.873-888)
- Kili, S. (1980). Osmanlı ve Türk Anayasaları, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Knight, E. F. (1993). Türkiye Bir Milletin Uyanışı 1908 Devrimi, Çev. Mahzar Ersoylu, Özdemir Ofset.
- Kuran, A. B. Harbiye Mektebinde Hürriyet Mücadeleleri, Çelçüt Matbaası, İstanbul.
- Kutay, C. (1964). Prens Sabahattin Bey, Sultan II. Abdülhamit ve İttihat ve Terakki, Tarih Yayınları, İstanbul.
- Kutlu, S. (2004). Didar-ı Hürriyet – Kartpostallarla II. Meşrutiyet (1908-1909)", Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Mevlânzade Rıfat, (1992). Mevlânzade Rıfat Bey'in Anıları, Hazırlayan Metin Martı, İstanbul, Arma Yayınları, II. Baskı.
- MMZC.D. (1324). 11, Ce.2, İ.18.13.12., TBMM Basımevi, Ankara, Cilt 1, s.323.
- Olgun, K. (2002, Bahar). II. Meşrutiyet Devri-i Hakimiyet-i Milliye Mücadelesinde Önemli Bir Dönem:1912 Meclis-i Mebûsan'ı ve Faaliyetleri, İlmî Araştırmalar Dergisi, (13), İstanbul. (s.111-132)
- Petrosyan, Y. A. (1974). Sovyet Gözüyle Jöntürkler, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Reyhan, C. (2004). Prens Sabahattin, Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, Ed. Mehmet Ö. Alkan, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul. (s.146-151)
- Serbesti, (1325, 24 Mart). İttihatçılar ve Ahrar, No:140.
- Shidara, K. (1994, 12-16Eylül). İttihad ve Terakki mi? Terakki ve İttihad mı?, XII. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler), Cilt, III, Ankara. (s.1189-1194)
- Suray-ı Ümmet, (1324, 5 Şubat). İttihat ve Terakki Fırkası, No:136.
- Topuz, H.T. (1973). Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (1998). Türkiye'de Siyasal Partiler, İletişim Yayınları, C.I, İstanbul, Genişletilmiş Baskı.
- Tunç, A. (2019). Alemdar Gazetesine Göre 1919 Seçimleri, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergi, 2 (44). (s.209-228)
- Uzunçarçılı, İ. H. (2003). Resneli Niyazi Bey Hatıratı, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2003.
- Zeyrek, S. (2013). II. Meşrutiyet Döneminde İktidar- Muhalefet Çekişmeleri Üzerine Genel Bir Bakış, Uşak Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2). (s.25-58)

